

Lino Veljak*

FILOZOFIJA IZMEĐU DISKURSA RELIGIJE I DISKURSA ZNANOSTI

Apstrakt

Diskurs religije obilježen je argumentacijom utemeljenom na prihvaćanju nedokazivih apriornih istina svojstvenih religijskim vjerovanjima i najčešće oblikovanih posredstvom dogmi. Diskurs znanosti utemeljen je na dokazivanju aposteriornih istina ili utemeljenih vjerovanja svojstvenih empirijskim i eksperimentalnim znanostima. Metodski nečiste kombinacije ova dva tipa diskursa dovode do pseudoznanstvene argumentacije u prilog vjerskih istina ili pak do dogmatizacije znanstvenih otkrića odnosno do dogmatskog tumačenja zakonitosti prirode i ljudskog svijeta do kojih znanstvena istraživanja dopijevaju.

Zadaća je filozofije u raščišćavanju ovoga nesigurnog tla, kako bi se opovrgle pretenzije vjerskih dogmi na status apsolutne istine, kao i pretenzije znanosti na univerzalnost i apsolutno važenje dogmi koje se legitimiraju svojom navodnom znanstvenom utemeljenošću. Kritika dogmatizma čini temeljnu pretpostavku ispunjavanja te zadaće. Utemeljen na kritičkom pristupu, diskurs filozofije obilježen je preciznošću analize, opovrgavanjem pretenzija nositelja nedovoljno obrazloženih zaključaka na

---

* Full Professor, Department of Philosophy, Faculty of Humanities, University of Zagreb and director of postgraduate studies in philosophy at the same university.

status istine (ili čak i na status vjerodostojnosti), opovrgavanjem svih pretenzija govornika na posjedovanje bezuvjetne istine, ali ujedno i opovrgavanjem pretenzija zdravog razuma na metodska i spoznajno-istosnu apsolutnost. Filozofija koja pravi kompromise s bilo kojom od spomenutih tendencija u načelu (a obično i faktički) iznevjerit će svoje poslanje te će time ona izgubiti svoju bit i lišit će se prava na filozofijski dignitet.

Ključne riječi: diskurs, filozofija, religija, znanost, dogmatizam.

---

1. UVOD

Prije svega treba definirati ključni pojam koji u ovom našem sklopu povezuje religiju i znanost. Pod diskursom se – kako to govori jedna standardna definicija – podrazumijeva cjelina kodificiranog korištenja jezika svojstvenoga određenoj društvenoj praksi.¹ Pojam *diskurs* u lingvistiku je 1952. godine uveo američki lingvist Zellig S. Harris (Johnstone 2008). Tim su pojmom obuhvaćeni različiti oblici teksta (ali i usmenih izričaja i drugih jezičnih praksi), a posjeduje i različita značenja: za razliku od Harrisa koji tim pojmom označava svaki vezani slijed rečenica ili izričaja, dakle, praktički, svaki jezični događaj, K. L. Pike razumije diskurs kao proizvod interaktivnog procesa u određenom sociokulturnom kontekstu, dok ga M. Coulthard definira kao konverzacijsku interakciju.²

Imamo li u vidu da navedene definicije nisu inkompatibilne, moramo postaviti pitanje: Što razlikuje diskurs religije od diskursa znanosti i gdje je tu filozofija?

---

1 http://www.revue-texto.net/Reperes/Glossaires/Glossaire_en.html#discourse (posjećeno 28. 6. 2018).

2 <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15415> (posjećeno 9. 7. 2018.)

2. RELIGIJA

Za razliku od M. Lemperta, koji s pravom upozorava na upitnost instrumentalnog korištenja religijskog diskursa u lingvističkim istraživanjima u svrhe unapređivanja spoznaja o semiotičkim procesima, pri čemu se zanemaruje sâm fenomen religije kao i njezin karakter socijalnohistorijske kategorije, ali redukcionistički predlaže istraživanje osebnosti diskursa religije u kontekstu njezina odnosa spram sekularnog diskursa, (Lempert 2015: 902-915) te R. McCutheona, koji s pravom osporava nepovijesno istraživanje religije koje ne vodi računa o njezinom sudjelovanju u sistemu političke dominacije obilježenom privrednim i kulturnim imperijalizmom, ali istodobno zanemaruje racionalnu srž argumenta o *sui generis* karakteru religije, (McCutcheon 2003) čini se da bi razmatranje diskursa religije trebalo zasnovati na uvidu u bit religije (preciznije, u bit organizirane i institucionalizirane religije), a tu bit moramo naći u neupitnosti prihvaćanja nedokazivih apriornih istina svojstvenih religijskim vjerovanjima koje se najčešće (ili u pravilu) oblikuju posredstvom dogmi (Von Kutschera 1990).

Što je dogma? Izvor i karakter dogme se u službenom nauku Katoličke crkve (koja u tom pogledu može služiti kao primjer za sve institucionalizirane vjerske zajednice raznorodnih vjeroispovijesti i denominacija) određuju se na sljedeći način: „Crkveno učiteljstvo koristi puninu svojega autoriteta koji je dobilo od Krista kada definira neku dogmu, tj. kada u obliku koji obvezuje kršćanski narod na neupitno prihvaćanje vjerovanja proglašava istine sadržane u božanskoj objavi ili kada u konačnom obliku proglašava istine koje su s njima nužno povezane.“³ Ovdje imamo jasan model dogme: imamo ovlaštenu instancu (u konkretnom slučaju to je „crkveno učiteljstvo“, tj. katolički biskupi na čelu s rimskim biskupom kao Petrovim nasljednikom, ali istovjetan model ovlaštene instance nalazimo u svakoj organiziranoj vjerskoj zajednici) koja sebe proglašava i smatra nositeljicom ili posredovateljicom istine, a koja – što je posebno važno – ima i neki relevantan broj sljedbenika koji vjeruju da je ta instanca doista posjednica ili ovlaštena navjestiteljica istine; imamo i definiran sadržaj te istine; konačno, imamo i zabranu dovođenja te istine u pitanje ili čak i njezina relativiziranja. Istina je objavljena, ona nam je dana i o njoj se ne

3 http://www.vatican.va/archive/ITA0014/_PL.HTM#7P(posjećeno 13.9.2018).

može raspravljati. Konzekvencija prihvaćanja dogme jest diskurs koji je u bitnoj mjeri obilježen apriornošću.

3. DOGMATIZAM

Je li dogma svojstvena isključivo religijama?

Ako imamo u vidu da se dogma može općenito definirati kao neki univerzalan princip kojim se zasniva i opravdava neko praktičko (ne nužno religiozno) ponašanje, a oblikuje se pomoću jednog ili više iskaza (Hadot 1992), onda bi se stekli evidentni razlozi za skeptičnost u pogledu afirmativnog odgovora na to pitanje. Ako takav odgovor nije prihvatljiv, a očigledno je da nije, slijedilo bi kako bi pored vjerskih ili religijskih dogmi pažnju valjalo obratiti i na druge vrste dogmi. Dok su religijske dogme po svojoj naravi vječne i nepromjenljive, socijalne i političke dogme (koje se ne odnose na pitanja o transcenciji, nego na ovozemaljska pitanja, a obilježavaju autoritarne i totalitarne poretke) mijenjaju se s protokom vremena: ako je Vođa (bio on Duce, Führer ili Staljin) izvor istine, on sebi smije dopustiti i stvaranje međusobno isključujućih istina, čija nekonzistentnost i nekoherentnost neće rezultirati njihovim odbacivanjem ili problematiziranjem među sljedbenicima ili podanicima, sve dok ovi vjeruju – ili su prisiljeni da vjeruju – u to da je On neupitan izvor istine i sve dok je represivni aparat u stanju da suzbija bilo kakav oblik kritičkog preispitivanja tih privremenih sekularnih dogmi. Ovdje dakle nije više riječ o nepromjenljivosti sadržaja dogme nego tek o neupitnosti ovlaštene instance. Ove sekularne dogme u organskoj su vezi s pogonom proizvodnje ideologije u autoritarnim i totalitarnim ambijentima.

Dogmatska je tu prije svega metoda: ovlaštena instanca proglašava neki stav obavezujućom istinom. Dogmatizam je po svom opsegu i dosegom širi od dogme (jer upitno je smije li se neka privremena istina koju je proglasio Vođa smatrati baš dogmom u strogom smislu, ako je vjerojatno da će sutra ona biti nadomještena nekom novom - možda posve drugačijom i njoj suprotnom – istinom). Pod dogmatizmom se podrazumijeva s jedne strane stanje duha u kojem se sve što je ovlaštena instanca proglasila istinom prihvaća bez pitanja, a s druge pak strane tvrdoglavo ustrajavanje na očuvanju nekih istina koje su u suprotnosti s aktualnim uvidima, takvih istina koje su – ponekad i očigledno – opovrgnute novi-

jim i suvremenim uvidima (Slenczka 1991). Valja napomenuti, za život dogmatizma nije nužna ovlaštena instanca, iako se bez nje teže može doći do društvene relevantnosti nositelja dogmatskog pristupa koji se ne mogu osloniti na neki neupitan izvor istinitosti svojih iskaza.

4. ZNANOST

Znanost bi, tako se to na prvi pogled čini, trebala biti slobodna od dogmatskih sadržaja i općenito od dogmatizma. Naime, diskurs znanosti utemeljen je na dokazivanju aposteriornih istina ili utemeljenih vjerovanja svojstvenih empirijskim i eksperimentalnim znanostima, te se stoga u znanosti ništa ne bi trebalo uzimati kao istinito ako izostaje valjana, vjerodostojna i uvjerljiva argumentacija. Ako bi se znanstveni aksiomi ili postulati htjeli proglasiti dogmama, previdjela bi se bitna razlika između vjerskih (i po uzoru na ove oblikovanih sekularnih političkih i socijalnih) dogmina jednoj te aksioma i postulata na drugoj strani: vjerske su dogme apsolutne istine koje se prihvaćaju na temelju vjerovanja (analogija: istine koje je proklamirao Vođa prihvaćaju se na temelju vjerovanja u Njega), dok su „znanstvene dogme“ tek sredstva za utemeljenje neke teorije. Aksiome i postulate proglašavaju oni koji posredstvom hipoteza pokušavaju doći do znanstvenih otkrića, a ne neka ovlaštena instanca; oni su tek polazište za izgradnju neke korisne (po mogućnosti primjenljive) i koherentne (dakle kontradikcija lišene) teorije, te nemaju nikakvu pretenziju na status apsolutne i neupitne istine (Veljak 2004). To najbolje dolazi do izražaja pri nadomještanju aksioma, čak i onih posve samorazumljivih, novim i drugačijim aksiomima u svrhu očivanja konzistentnosti samoga aksiomatskog sistema. Klasičan primjer takvoga modificiranja aksiomatskog sistema (odakle jasno slijedi zaključak kako aksiomi nipošto nisu istovjetni dogmama) predstavlja stvaranje neeuclidskih geometrija, koje se oblikuju na temelju modifikacije petoga Euklidovog aksioma te proizvode nove teorije (a te teorije ne dovode u pitanje valjanost starih teorija) (Faber 1983).

Znanstvena istina (ili istina u znanosti) trebala bi stoga biti slobodna od dogme i dogmatizma. U skladu s time dolazi u današnjem akademskom javnom mnijenju dopraktičkog izjednačavanja pojmova znanosti i istine, ili, preciznije, kako to suvremeni njemač-

ki filozof Oswald Schwenmer formulira, „istina i znanost su u našem razumijevanju toliko usko povezane, da se dospijeva dotle da se o istini smije govoriti isključivo u znanosti. Jer gdje se drugdje može naći jasne i jednoznačne kriterije razlikovanja istine od laži i znanstvenosti od neznanstvenosti, usporedive postupke provjeravanja istinitosti ili čak vjerojatnosti iskaza te konačno usporedive jasnoće i jednoznačnosti tvrdnji koje pretendiraju na istinitost?“⁴ Diskurs znanosti obilježen je korištenjem stručne terminologije, koja se oslanja na uređene eksperimentalne i općenito empirijske prakse, pri čemu se svaki iskaz nalazi u logički i matematički normiranoj povezanosti s drugim iskazima u dotičnoj znanosti. S obzirom na taj odnos s empirijskom praksom i s logičkim i matematičkim relacijama znanstveni se iskazi naposljetku svode na matematičke jednadžbe i empirijska promatranja, čija se istinitost može ustanoviti eksperimentalnim putem. Sporovi o istinitosti reduciraju se tako na sporove o valjanosti procedure i, eventualno, pitanja jesu li iscrpljena sva moguća tumačenja ustanovljenih činjenica.⁵ U skladu s time važi i (navodno nesvjesna odnosno neosvjestena) trojaka zabrana: u diskursu znanosti nije dopušteno govoriti u prvom licu, nije dopušteno pripovijedati niti je dopušteno korištenje metafora (Beneš 1981). Strogim se provođenjem tih zabrana potvrđuju pretenzije znanstvenog diskursa na objektivnost i impersonalnu istinitost, gdje se od znanstvenika očekuje da apstrahiraju od svojih osobnih stajališta i mnijenja.

Tom se nepristrasnošću i objektivnošću dospijeva, ukoliko se striktno pridržavamo verificiranih metodologija, do mogućnosti odgovora na sva smislena pitanja, vjeruju zastupnici scijentizma (Sorell 1991). Neophodno je, međutim, jasno razlikovanje i razdvajanje scijentizma od znanstvenog pristupa. Znanstveni pristup je metoda, dok je scijentizam ideologija: „Prirodnoznanstveni pristup preobražava se u ideologiju kad se uzima kao jedini način spoznavanja egzistencije“ (Herrera 2011). Redukcionistička metodologija prema kojoj se svaki predmet spoznavanja mora moći kvantificirati svojom se pretenzijom na univerzalnost i vjerovanjem njezinih zastupnika da se njome i samo njome može dospjeti do neospornih istina tako ispostavlja kao dokaz da je dogmatizam prodro i u samu znanost. Bolje rečeno, ni znanost nije unaprijed oslobođena

---

4 <https://www.philosophie.hu-berlin.de/de/.../vorlesungstext4>(posjećeno 10. 7. 2018).

5 <https://www.philosophie.hu-berlin.de/de/.../vorlesungstext4>(posjećeno 10. 7. 2018).

od dogmatskih iskušenja, koja se mogu očitovati u dogmatizaciji znanstvenih otkrića ili pak u dogmatskom tumačenju zakonitosti prirode i ljudskog svijeta koja se evidentiraju na temelju znanstvenih istraživanja.

Međutim, tu treba razlikovati znanstvena istraživanja od interpretacije karaktera znanosti i rezultata znanstvenih istraživanja. Sama znanstvena istraživanja nisu obilježena dogmatizmom, osim eventualno na razini metodologije, ukoliko se naime propisuju takve procedure koje svojim redukcionizmom ili rigidnošću onemogućuju valjano i primjereno istraživanje. Kao primjer takvog metodološkog i metodskog dogmatizma može se navesti mrzovolja u odnosu na metode kvalitativnog istraživanja koja vlada u dobrom dijelu socijalnih znanosti (Halmi 1996). Dogmatizam ipak ponajprije valja tražiti u scijentističkim apsolutizacijama znanosti kao jedinog valjanog načina suočavanja sa svijetom.

5. ZNANOST I RELIGIJA

Vidjeli smo, kako je religija (bar institucionalizirana religija) po definiciji zasnovana na dogmama, ali vidjeli smo također i to da ni znanost nije oslobođena od mogućnosti robovanja dogmama i dogmatizmu, što posebice važi na razini interpretacije. Kakav je odnos - nužno dogmatske - religije i - potencijalno (ne)dogmatske - znanosti? Prema sugestiji američkog religiologa, inače zastupnika *kritičkog realizma*, Iana Barboura (Barbour 1966) mogu se identificirati četiri osnovna modela interakcije religije i znanosti.

Prvi, najpoznatiji, model imenuje se kao *sukob*: to je u osnovi sukob između dvije čiste varijante dogmatizma, koji se može sažeti u alternativu između religije i znanosti. Samo je jedna od njih nositeljica istine, prvima je to religija (valja dodati, ne religija kao takva nego samo ona pravovjerna, ona koja je jedina istinita), dok je scijentistima znanost ekskluzivna nositeljica istine. Barbour je istražio taj sukob kroz pet različitih polja rasprave (astronomija i stvaranje, implikacije kvantne fizike, evolucija i stalno stvaranje, genetika, neuroznanost i ljudska priroda, te odnos Boga i prirode), pokazavši intransigentnost dviju dogmatskih pozicija. Poteškoća Barbourova tumačenja jest da izjednačava obje pozicije i u situacijama u kojima to nije primjereno: ne mogu se na jednak način vrednovati fundamentalistički zastupnici kreacionizma i njihovi

kritičari iz redova biologa koji brane teoriju evolucije (ako netko afirmira teoriju evolucije, to još uvijek ne znači da on dogmatski zastupa scijentističku poziciju, pa da bi načelno mogao biti izjednačen s kreacionistima) (Monsma 1986).

Drugi model je *neovisnost*: i religija i znanost mogu govoriti istinu, ali samo dok se drže svojih domena te poštuju vlastite granice (znanost bi nam prema toj sugestiji davala odgovore na pitanje *kako* a religija na pitanje *zašto*). Niti znanost smije pitati o smislu, niti religija pokušavati objasniti zašto nešto jest takvo a ne drugačije. I tu se može naći jedna poteškoća, koja bi se mogla formulirati pitanjem: Slijedi li odatle da su i znanstvenici i svi drugi ljudi nužno upućeni na to da sva pitanja o smislu postavljaju isključivo unutar granica religije?

Treći model jest model *dijaloga*. Tu su znanost i religija partneri, one raspravljaju o navedenim problemskim područjima, te mogu doprinijeti širenju spoznaje o dotičnim pitanjima. Temeljna pretpostavka uspješnog dijaloga je uzajamno uvažavanje teologa i znanstvenika. No, Barbour je svjestan teškoća takvog dijaloga, posebno u pogledu pronalaženja zajedničkog temelja: Kako će se oni naći na pola puta i što to znači s obzirom na pitanje o istini?

Četvrti model što ga Barbour predlaže jest *integracija*. Istina znanosti i istina religije tu se integriraju u istinu o cjelini, a kao primjer takvog pristupa navodi se Pierre Teilhard de Chardin. Barbour preferira takav pristup, ali se istodobno boji učinaka zahtjeva religije i znanosti na apsolutnost istine, što bi moglo dovesti do gorkog razvoda između znanstvenika i teologa. No, čini se da su uspješniji oblici integracije oni koji se označavaju kao religijski naturalizam, što bi značilo kombinaciju naturalističkog pogleda na svijet s predodžbama i vrednotama koje se obično povezuju s religijama (Hogue2010). Nadalje, integrativan pristup može po svojim dometima biti skromniji ukoliko se naprosto ograniči na modernizaciju religioznih društava, gdje se uz očuvanje religijske vjere istodobno prihvaća i afirmira suvremena znanost.⁶

---

6 <https://crs.ugm.ac.id/news/4750/recent-discourse-of-religion-and-science.html> (posjećeno 10. 7. 2018).

6. ZNANSTVENO DOKAZIVANJE DOGME

Pažnju, međutim, moraju privući neki zloćudniji oblici integracije znanstvenog i religijskog diskursa, posebno onih u kojima se afirmiraju fundamentalističke varijante religijskih vjerovanja. Kao paradigma mogu poslužiti pokušaji znanstvenog dokazivanja istinitosti doslovce shvaćenoga biblijskog učenja o stvaranju svijeta u šest dana. Pored sofisticiranih varijanti mirenja teorije evolucije i dogme o božanskom stvaranju svijeta (Haught 2010), možemo danas sresti niz pokušaja da se znanstvenom argumentacijom u poljima biologije, geologije, paleontologije, astronomije i drugih disciplina potkrijepi istina zapisana u Knjizi postanja prema kojoj je Bog zaista stvorio svijet u šest dana. Tako se pomoću znanstvenog (ili pseudoznanstvenog) prikaza biologijskih otkrića o karakteristikama žirafa na nekoj opskurnoj internetskoj stranici dokazuje kako i biologija potvrđuje istinitost biblijskog izvještaja o stvaranju svijeta.⁷ No, takvi dokazi ne moraju imati formu popularizacijsko-(pseudo) znanstvenog diskursa, oni se nerijetko oblikuju na razini koja formalno slijedi kriterije i procedure strogo znanstvenoga rada. Primjerice, američki geolozi Davis Young i Ralph Stearley detaljno analiziraju pokušaje da seposredstvom geologijskih otkrića dokaže istinitost biblijskog učenja, posebno u pogledu starosti našeg planeta, kako bi to proizašlo iz doslovnog tumačenja biblijskog teksta (Young, Stearley 2011). Izrazit primjer te metodski bastardne kombinacije religijskog i znanstvenog diskursa nudi nam izraelski fizičar Gerald Schroeder, inače sljedbenik ortodoksnog judaizma i predavač na jednoj vjerskoj školi, koji pomoću novijih otkrića u polju fizike dokazuje istinitost dogmi fundamentalističkog judaizma, te se među ostalime služi Einsteinovom teorijom relativnosti, kako bi argumentirao u prilog vjerodostojnosti vjerovanja u to da je svijet stvoren u šest dana (Schroeder 2009).

Ukratko, metodski nečiste kombinacije znanstvenog i religijskog tipa diskursa dovode do pseudoznanstvene argumentacije u prilog vjerskih istina, kako ih već pojedina fundamentalistička varijanta ove ili one religije postavlja. Moguće je i obrnuto: dolazi i do dogmatizacije znanstvenih otkrića odnosno do dogmatskog tumačenja zakonitosti prirode i ljudskog svijeta do kojih znanstvena

7 http://www.creationism.org/english/giraffes_en.htm (posjećeno 16. 9. 2018).

istraživanja dospijevaju. Kao primjer može poslužiti poznato djelo Richarda Dawkinsa *Zabluda o Bogu* (Dawkins 2008) u kojoj ovaj biolog, svjetski znamenit autor *Sebičnog gena*, argumentacijom koja bi se mogla označiti kao zdravorazumska instrumentalizacija rezultata znanstvenih istraživanja suprotstavlja dogmama religije ne manje dogmatične dogme znanosti (koja ovom instrumentalizacijom opasno klizi u smjeru nazoviznanosti). Pri tom nije problematična sâma Dawkinsova kritike religije nego dogmatsko suzbijanje dogmatizma i uvjerenje da se sva mjerodavna pitanja života i svijeta, prirode i povijesti, općenito svega što jest i što bi moglo biti, smiju i moraju rješavati jedino i isključivo na temelju znanosti i zdravog razuma.

U tom pogledu možda je najindikativniji primjer onaj što ga nudi socijaldarvinizam: pretvarajući znanstvena otkrića u polju biologije u paradigmu društvenih znanosti, gdje se dogme o rasnoj nadmoći pojedinih dijelova čovječanstva na drugima prikazuju kao znanstveno neopovrgljive istine (Bannister 1979). Pri tom ne treba izgubiti iz vida kobne praktičko-historijske učinke socijaldarvinizma, od njegova ideologijskog utemeljenja nacionalsocijalizma (Weikart 2016) pa da niza i danas vidljivih (ili još uvijek nedovoljno vidljivih) učinaka te vrste dogmatizma u profiliranju aktualne zbilje svijeta u kojemu živimo (Verlag 2014).

I na taj način se oblikuje jedan teren na kojemu cvatu i proizvodnost i dogmatizmi, teren koji otvara prostor za „alternativne istine“ itako započinje neveseo sumrak uma u razdoblju *post-istine* (Keyes 2004).

7. A GDJE JE TU FILOZOFIJA?

Zadaća je filozofije u raščišćavanju ovoga nesigurnog i dugoročno (pa i kratkoročno) opasnog tla. Konkretno, ta se zadaća sastoji u opovrgavanju pretenzija vjerskih dogmi na status apsolutne istine (dogma je istina samo za one koji ju prihvaćaju i ne može obavezivati nikoga drugoga, a pogotovo ne može pretendirati na status apsolutne istine), kao i pretenzija zastupnika znanosti na univerzalnost i apsolutno važenje dogmi koje su oblikovane transformacijom rezultata znanstvenih istraživanja u neupitne istine te se legitimiraju svojom navodnom znanstvenom utemeljenošću. Kritika dogmatizma čini temeljnu pretpostavku ispunjavanja te

zadaće. Pri tom valja imati na umu da nijedna ideja, koncepcija, nijedna teorija nije unaprijed oslobođena od dogmatizacije, čak i ako je ona opskrbljena dobrom – pa i najboljom - zaštitom od mogućih zloupotreba. Samo trajnim suzbijanjem dogmatskih iskušenja moguće je krčiti teren od korova dogmatizma. Travu valja zalijevati – inače će u sušnim prilikama ona uvenuti. Vinograd valja čistiti od korova – inače će korov prevladati i postupno uništiti lozu. Tako stvari stoje i s idejama i teorijama! A upravo je na filozofiji da njeguje to duhovno tlo!

Utemeljen na kritičkom pristupu, diskurs filozofije obilježen je preciznošću analize, opovrgavanjem pretenzija nositelja nedovoljno obrazloženih zaključaka na status istine (ili čak i na status vjerodostojnosti), opovrgavanjem svih pretenzija govornika na posjedovanje bezuvjetne istine, ali ujedno i opovrgavanjem pretenzija zdravog razuma na metodska i spoznajno-istinosna apsolutnost (Veljak 2002). Filozofija koja pravi kompromise s bilo kojom od spomenutih tendencija u načelu će iznevjeriti svoje poslanje (a obično će se to dogoditi i faktički) te će time ona izgubiti i svoj smisao i svoju bit: i zbog toga će lišiti svoje nositelje (sve one filozofe i pseudofilozofe koji su je uvukli u trulež kompromisa i močvaru prilagođavanja) čak i najelementarnijeg prava na filozofijski dignitet.

LITERATURA

- Bannister, R. (1979) *Social Darwinism: Science and Myth in Anglo-American Social Thought*. Philadelphia: Temple University Press.
- Barbour, I. (1966) *Issues in Science and Religion*: Prentice-Hall. Englewood Cliffs, N. J.
- Beneš, E. (1981) Die formale Struktur der wissenschaftlichen Fachsprachen in syntaktischer Canonico, A. Rossi, G. (2007) *Semi-immortalità. Il prolungamento indefinito della vita*, Lampi di Stampa, Vignate.
- Dawkins, R. (2008) *The God Delusion*. Boston-New York: Houghton Mifflin.

Faber, L. R. (1983) *Foundations of Euclidean and Non-Euclidean Geometry*. New York: Marcel Dekker.

Haack, S. (2003) *Defending Science Within Reason: Between Scientism and Cynicism*. Amherst, NY: Prometheus Books.

Hadot, P. (1992) *La Citadelle intérieure. Introduction aux Pensées de Marc Aurèle*. Paris: Fayard.

Halmi, A. (1996) *Kvalitativna metodologija u društvenim znanostima*. Samobor: A. G.Matoš.

Münch, R. (2007) *Die akademische Elite: Zur sozialen Konstruktion wissenschaftlicher Exzellenz*. Frankfurt/M.

Haight, F. J. (2010) *Making Sense of Evolution: Darwin, God, and the Drama of Life*. Louisville: Westminster John Knox Press.

Herrera, E. H. (2011) *Mas allá del cientificismo*. Santiago: Ediciones Universidad Diego Portales.

Hogue, S. M. (2010) *The Promise of Religious Naturalism*. Lanham MD: Rowman & Littlefield.

Johnstone, B. (2008) *Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell.

Keyes, R. (2004) *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*. New York: St. Martin's Press.

Kristić, A. (2009) *Religija i moć*. Sarajevo: Rabic, str. 91-94.

Kutschera von, F. (1990), *Vernunft und Glaube*. Berlin – New York: De Gruyter.

Lempert, M. (2015) “Discourse and Religion”, In: Tannen, D., Hamilton, E., Schiffrin, D., (ur.), *The Handbook of Discourse Analysis 2*. Oxford: John Wiley & Sons, pp. 902-919.

McCutcheon, R. (2003) *Manufacturing Religion: The Discourse on Sui Generis Religion and the Politics of Nostalgia*. Oxford: Oxford University Press.

Schroeder, L. G. (2009) *God According to God: A Physicist Proves We've Been Wrong About God All Along*. Glasgow: Harper Collins Publishers.

Slenczka, R. (1991) *Kirchliche Entscheidung in theologischer Verantwortung. Grundlagen*. Vandenhoeck & Ruprecht.

Sorell, T. (1991) *Scientism: Philosophy and the Infatuation with Science*. London: Routledge.

Snow, H. J. (2016) *I Win, We Lose. The New Social Darwinism and the Death of Love*. Eugene: Wipf & Stock.

Veljak, L (2002) "The Future of Philosophy", *Facta universitatis*, 9: 165-171.

Veljak, L. (2004) *Od ontologije do filozofije povijesti*. Zagreb: HFD, str. 21-29.

Veljak, L (2012) "S onu stranu dogmatizma i relativizma", *Filozofska istraživanja*, 32: 443- 452.

Weikart, R. (2016) *From Darwin to Hitler: Evolutionary Ethics, Eugenics, and Racism in Germany*. London: Palgrave Macmillan.

Young, D., Stearley, R (2008) *The Bible, Rocks, and Time: Geological Evidence for the Age of the Earth*. IVP Academic, Downers Grove, Ill.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15415>

http://www.vatican.va/archive/ITA0014/_PL.HTM#7P

Lino Veljak

Faculty of Philosophy, University in Zagreb

**PHILOSOPHY BETWEEN
DISCOURSE OF RELIGION
AND DISCOURSE OF SCIENCE**

Abstract

The discourse of religion is characterized by argumentation based on the acceptance of the unprovable a priori truths inherent in religious beliefs and most often shaped by dogmas. The discourse of science is based on proving a posteriori truths or established beliefs characteristic for empirical and experimental sciences. Methodically impure combinations of these two types of discourse lead to pseudo-scientific argumentation in favour of religious truths or to dogmatization of scientific discoveries, that is to dogmatic interpretation of the laws of nature and the human world at which scientific research arrives. The task of philosophy is to clear this uncertain ground in order to counteract the pretensions of religious dogmas to the status of absolute truth, as well as the pretensions of science to universality and the absolute validity of dogmas legitimized by their alleged scientific foundation. The critique of dogmatism makes the basic premise in fulfilling that task. Based on a critical approach, the language of philosophy is marked by the precision of analysis, by denying the pretensions of the bearers of insufficiently elaborated conclusions on the status of truth (or even on the status of credibility), by denying all the pretensions of speakers to possessing unconditional truth, but also by counteracting the pretence of common sense to the methodical and cognitive-truthful absoluteness. Philosophy that makes compromises with any of these tendencies in principle (and usually in fact)

will neglect its mission and thus lose its essence and deny itself the right to philosophical dignity.

Keywords: discourse, philosophy, religion, science, dogmatism.

DISKURS I POLITIKA

DISCOURSE AND POLITICS

PRIREDILI/EDITED BY

Dejana M. Vukasović

Petar Matić

DISCOURSE AND POLITICS

International Thematic Collection of Papers

Publisher

Institute for Political Studies, Belgrade

<https://doi.org/10.22182/dispol>

Dr Živojin Đurić

Editors

Dr Dejana M. Vukasović

Dr Petar Matić

Reviewers

Prof dr Jean-Denis Mouton, Université de Lorraine/Université Paris 2,

Panthéon-Assas, Paris

Prof dr Krzysztof Jaskulowski, SWPS University, Warsaw

Prof dr Siniša Atlagić, Fakultet političkih nauka, Beograd

Prof dr Jelena Đorđević, Fakultet političkih nauka, Beograd

Editorial board

Dr Živojin Đurić, Institut za političke studije, Beograd

Prof dr Lino Veljak, Department of Philosophy, Faculty of Humanities,

University of Zagreb

Prof dr Dobrivoje Stanojević, Fakultet političkih nauka, Beograd

Prof dr Raluca-Mihaela Levonian, University of Udine

Prof dr Marija Đorić, Institut za političke studije, Beograd

Prof dr Ivana Damjanović, Fakultet političkih nauka, Beograd

Prof dr Maja Kovačević, Fakultet političkih nauka, Beograd

Dr Piotr Majewski, SWPS University, Warsaw, Poland

Dr Ekatharina Khovanova, Belgorod State University, Belgorod,

Dr Andrei Polonsky, Belgorod State University, Belgorod,

Dr Dušan Dostanić, Institut za političke studije, Beograd

Dr Aleksandar Novaković, Institut za političke studije, Beograd

Technical Assistants

Bojana Sekulić, Institut za političke studije, Beograd

Andrijana Jovanović, Institut za političke studije, Beograd

Administrative Secretary

Smiljana Paunović

Copies

100

Printed by

Sitoprint, Žitište

SADRŽAJ

I POLITIČKA FILOZOFIJA I SHVATANJE DISKURSA

Alpar Lošonc

DISKURZIVNA ZAVISNOST POLITIKE
SA KONFRONTACIJOM IZMEĐU
REPUBLIKANIZMA I NEOLIBERALIZMA 23-46

Lino Veljak

FILOZOFIJA IZMEĐU DISKURSA
RELIGIJE I DISKURSA ZNANOSTI 47-61

Bogdana Koljević Griffith

POLITIKA, FILOZOFIJA, DEMOKRATIJA:
FUKO I RANSIJER 63-80

Vesna Stanković Pejnović

MOĆ DISKURSA IZ FUKOOVE
PERSPEKTIVE 81-98

Valerio Fabbrizi

POLITIČKI DISKURS I RAZUMNO
NESLAGANJE – ŠTA SUGERIŠE
KONSTITUCIONALIZAM 99-121

Ivan Matić

PRAVO DA SE GREŠI: TEORIJSKI I
PRAKTIČNI ASPEKTI SLOBODE
GOVORA U JAVNOM DISKURSU 123-147

**II STUDIJE SLUČAJA I DISKURS
U SAVREMENIM POLITIČKIM
PROCESIMA**

Ruth Breeze

PRISTUP POPULISTIČKOM DISKURSU
KROZ LINGVISTIKU: STEPENOVANJE U
POLITIČKIM GOVORIMA 151-171

Raluca-Mihaela Levonian

SAMOLEGITIMIŠUĆE STRATEGIJE
U DISKURSU POLITIČKIH LIDERA:
UPOREDNA ANALIZA DVA RUMUNSKA
POLITIČARA 173-202

Evgeny A. Kozhemyakin, Svetlana V. Kryukova

KONSTRUKCIJA NACIONALNOG
IDENTITETA U POLITIČKOM
DISKURSU: SLUČAJEVI PREDSENIČKIH
NOVOGODIŠNJIH TV POSLANICA I
OBRAĆANJA SAVEZNOJ SKUPŠTINI 203-235

Juraj Marušiak

PROMENA POLITIČKOG PEJZAŽA U
CENTRALNOJ EVROPI OD 2010. 237-253

Dobrivoje Stanojević, Lidija Mirkov

POPULISTIČKI STIL
I LIDERSKA PATETIČNOST 255-268

Sanja Lazarević Radak

DISKURS O EVROPSKOM PUTU SRBIJE:
KRIZA ILI IZAZOV
ZA STUDIJE BALKANA? 269-289

Dejana M. Vukasović, Petar Matić

MOĆ DISKURSA O
“NORMATIVNOJ MOĆI EVROPE” 291-310

Yorgos Tahtsidis

KRITIČKA ANALIZA KAKO UPOTREBA JEZIKA
U NOVINSKIM ČLANCIMA MOŽE VODITI
VEŠTAČKOJ PERCEPCIJI, VEŠTAČKOM JAVNOM
MNENJU I VEŠTAČKIM POLITIKAMA: STUDIJA
SLUČAJA MEDIJSKE POKRIVENOSTI GRČKOG
REFERENDUMA IZ 1995. 311-336

Giuliano Bifulchi

SEVERNIM KAVKAZ U RUSKOM
POLITIČKOM DISKURSU 337-350

Milena Pešić

DISKURS I NACIONALNI MITSKI
NARATIV – O KOSOVSKOM MITU 351-373

Marija Đorić

SHVATANJE NASILNOG EKSTREMIZMA I
RADIKALIZACIJE U INSTITUCIONALNOM
I AKADEMSKOM DISKURSU

375-392

Zoran Ćirjaković

ZNAČAJ KULTURALNOSTI DISKURSA
ZA RAZUMEVANJE GLOBALIZACIJE
“UNIVERZALNIH” POLITIČKIH NORMI

393-420

Sanja Stošić

SECESIONISTIČKI DISKURS KATALONIJE

421-442
